

Korábban is voltak ilyen momentumok nála, főként édesapja elmúlásának és gyötrelmes elengedésének alkalmával. Most egyre letisztultabb ez a szembenézés.

Keresi tehát a válaszokat a végső kérdésekre. Többek között ezért fontos Fellinger Károly új verseskötete.

(Fellinger Károly: *Ujjnyomat. Kalligram. Budapest, 2021*)

TAMÁSI OROSZ JÁNOS

„...jajgat az erdő és a temető...”

Zirig Árpád tizedik kötetéről

Zirig Árpád: egyszerre szobor és talapzat, kisplasztika és posztamens. Az előbbi köztereinken magasodik, sohasem tájidegen, de *jelenléte* gyakorta a ledöntésig ingerli a kizökent idők történelmének percmemberkeit; az utóbbi, ha felkerül a nappali és/vagy dolgozószobák polcára, örökkön emlékeztet a tájra, amelyből vétetett, s a vétkes történelemre, amely ellene tette ezt. Vétett. S amely múlhat így, vagy úgy, hozhat – felszínén – átmeneti nyugalmat, mélyében mindörökké ott marad a konokul őrzött megtartó akarat. (Pontosabban idézve: „...konokul tovább / őrzöm a megtartó / akaratot” /Őrzöm/)

Lám, bár véletlen indult épp a fenti hasonlattal tűnődéseim első bekezdése, máris a költészet lényegénél, az asszociációnál tartok, az őrző súlyos alakjánál, s nem is Adyra gondolva, hanem arra, aki őt a felvidéki magyarság állásainak őrzői élére állította, Fábryra, s metaforájára: „*A költészet: küldetésstudat. A vállalás, a kimondás erkölcsi tudata.*” Azt gondolom, Zirig Árpádra és (élet)kortársaira a leginkább ez a legmaradandóbb mottó – ő maga is így definiálja: „*A költészet // ... // jellemet építő / szellemi erő, / igazság, örök védőbástya / legyen.*” (Költészet). Ezt amúgy nagyon precízen fogalmazta meg egy korábbi kötete kapcsán Szász Zoltán a költőről szólva: „... a komornak tűnő színek ellenére Zirig Árpád az örök feltámadás, a hit, a ragaszkodás, a szépség dalolója. (...) *A gyökértelemné váló felvidéki magyar szellemiség korszakától, a vörös terror nyomasztó hangulatain át apró örömök, a táj szeretetével, a Duna, az örök folyó,*

a mindent összekötő vízfolyás ábrázolásával oldja és védi Zirig a szent értékeket. Nemzetet, vallást, földet, kötődést, ragaszkodást, menthető kincseket, nyelvet, magyarságot. (...) Zirig szinte hívogatja az olvasót, legyen társa minden élményében, fájdalmában, minden feloldozásban, minden lépésben, amely vezet, vezethet valahová a kiüttalan elsivárosodás elől.” (Új Szó online, 2012. augusztus 19.)

Bármi mást írnék, az eme lényeglátó közelítéshez hasonló motívumokat tartalmazna a Zirig-életművet faggatva; meglehet, minden jelzőm, minden főnevem asszociatív kapcsolatba kerülne a főntiekkel. Ezért hát inkább arról tünődöm: nem tévedek-e abban, hogy a költészet leginkább lényegi elemének, majdhogynem okának, foglalatának neveztem az asszociációt? Nem hiszem. Hogyan is szól(hatna) a költészet kiskatéja? Kezdetben van s volt a befogadás, az élet, a létezés ingereinek (hangok, anyatej, melegség, sok-sok érzés) valamilyen szintű elrendezése a tudatban, eközben ráébredés a tudat és tapasztalat asszociatív kölcsönhatására, majd mindez szavakat kap; lám, az anyatej elvontabb fogalmaként megismerkedünk az anyanyelvvel, amelyen minden a megelőző stációkon át fogamzik-értelmeződik bennünk gondolatá, értelemmé, magán- és közösségi életté, létidővé s idővel történelemmé. S majd sok-sok évtizeddel később immár azt tapasztaljuk: emlékeinkben jóval éleesebbek a valóság emlékképei, mint a pillanatnyilag aktuális történelem emlékezetében. („*Semmi sem úgy történt, / mint azt eddig hittem*”, idézzük Zirig fanyar hangvételt erről.) Ebből fakadóan az életünk mindig többet kínál a történelemnek, mint teszi ugyanezt életünknek a történelem. Ezért hát a költészet privilégiuma, mondhatni, evidenciája, hogy a kezdeti asszociációs létezés fogalmi s képi eszközeihez ragaszkodva írja konokul és következetesen azt, ami a legszemélyesebb megközelítésből fakadhat nemzedéki, közösségi és történelmi jelentőségűvé.

No, mielőtt az esszé nyelvén öltenék szóba szót, térjek vissza Zirig Árpád új könyvére (*Tűzhányó bánata, Orpheusz Kiadó, 2022*). A hat ciklusba rendezett tartalom mindama költőnkre jellemző stílusjeggyel, formai és tartalmi eszközzel rendelkezik, amit főntebb – általánosabb érvényességgel – elmondtam versvilágáról. Noha egy szempontból kissé eltér attól: a korábbiánál rezignáltabban szemléli a világot, s mintha kevesebb reményt fűzne ahhoz, hogy vezethet még út „*valahová a kiüttalan elsivárosodás elől*”. Egy nyolcvankettedik évét taposó embertől persze, akit ráadásul a versek írása idején friss és múlhatatlan – a járvány okozta – gyász sújtott, nem lehet meglepő a remény fogyatkozása; ugyanakkor, ha másba nem, hát kapaszkodjunk a kötet címébe. A költő bibliográfiáját böngészve ugyanis kiderül: már első könyvének ezt szánta címéül, így adta le 1969-ben a kiadónak, de végül hat év késéssel s egy más címmel jelenhetett csak meg. Harmadával megcsonkítva. Ám most, immár a tizedik könyv címlapján itt szerepel – s akár a költő önmagába s a költészetbe vetett hitének konokságát is példázhatja ennek ténye. S hát a reményt – visszatérhet s átörökíthető marad mindaz, amit a világgal való

szembenezés első időszakában érzett s gondolt a költő. Nem tudhatjuk, hogy a cím két fölbukkanása mögött valójában mi rejtőzik, de a vers, a költészet egyik csodája – ha nem mondtam volna – maga az asszociáció, a rezonancia; épp ezért 1969-ben azt a sort olvasni egy felvidéki magyar költő verseskötetében, hogy „*láz-as lesz a föld / futó tűzzé átlényegül / jajgat az erdő és a temető / ... / fölégeti önmagát / visszaroskad / a föld gyomrába / menekül / meglelni saját otthonát*” (Tűzhányó bánata) önmagában elég lehetett a cenzúra haragjának felkeltéséhez. (Már ha a mai olvasó számára is eleget mond az évszám közvetlen előzményei – 1968 – keltette asszociációs lehetőség). De ha nem, az idézett sorok ma is épp eleget mondanak egy megváltozott kor keserű reménytelenségéről, mindama identitás-válságról, melytől a felvidéki magyar irodalom ismét csak nem építi, hanem meg- s elszenvedni nem érdemelt sorsát.

Épp ezt foglalja össze a kötet első ciklusa – a szerkesztő (*Z. Németh István*) pontos, figyelmes, sort sorhoz illesztő – bár *egyetlen* választásában vitáznék vele – munkájának köszönhetően. A ciklus címe (*Kihűlt kövek között*) a személyes és a közösségi múlt lenyomatait, emlékeit vetíti ki filmszerűen az olvasó elé; látjuk a fiatalság minden erejét s reményét, a testiség álomszerű átlibbenését a fakuló képeken, de élénk képződnek a forradalom veszteségei; mikor hiába, hogy „*Szűkre szabott égboltozatunkról / halk morajjal hullani kezdett / a vörös vakolat*” (Vörös vakolat) – végül „*Megbolondult álmok után / a hajnal kemény faggal érkezik.*” (Az óra ketyeg). A ciklus záróköve az emberi lét évszakait veszi sorra, eljutva a megélt lét kapujáig, a személyes finálé megnyugvásáig – imént említett aprócska vitám itt lenne-lett volna a szerkesztővel: én talán ide (másodikként) illesztettem volna a kötetben végül ötödikként szereplő ciklust; nem igazán amiatt, hogy azon versek – *Négy évszak* – mintegy a szimfónia tételeiként épp így a személyes lét stációt gondolják át, hanem hát az előző ciklus záróköve nyitányként vezethetné be eme szimfóniát. És meglehet erősebb lenne a *Nem nyitok zárat* (itt negyedik ciklus) át-olvasása közvetlenebbül a hatodikba (*Fájdalomversek*). Mindez persze a recenzens tűnődése, a kötet fogalmi egészének lineárisabbá alakítása esetleg – épp erőteljesebb megjelenése okán – gyöngíthette volna a metafizikai elvonatkoztatások lehetőségét; bizony, a spontaneitás olykor varázslatosabb az irányított lélektárlat-vezetésnél.

Ugyanakkor, továbbgondolva s -olvasva – az olvasó számára mintegy előolvasva – Zirig kötetét, nem tudom nem kihagyni a főnti gondolatlánc továbbfűzését. Mert a – most ötödik – ciklust a sorban harmadikként elhelyezve adódik, mottóként, az abban szereplő záróvers két sora – „*A jövőből ki vagy zárva, / roskatag lett a kopott világ*” (Tél) – a következő blokk (Buborékok) előtt. Ez a ciklus – nem mondván ezt a nagy, súlyos versek rovására – a kötet és a költő palackpostáit vagy akár razglednicáit foglalja egybe; olyan, négy-hat-nyolc sorból álló üzeneteket, amelyek pontos definíciókként adhatóak tovább, idézhetőek, mintegy a Zirig-

költészet tökesúlyát jelképezik. Azt a talapzatot, azt a posztamenst, melyre a verszobor alakja fölkerül, lelket gyönyörködtetve, tudatot tágítva, horizontokon túl hatva s hatolva. A költészet nagy verseit mindig a talapzatot adó anyagból alakítják, faragják; a vers szövétneke a metaforikus erejű szó- és gondolatársítás. Így értendő részemről ez a kiemelés is: a kötet gerincét adó – maradjunk az eredeti sorrendnél – második és harmadik ciklus néhány soros „sontig csupaszított” versfolyama a fölfakadó pataktól az óceánig jutva definiálják e költészetet.

És definiálják az őrző szerepére vállalkozók számára mindazt, ami – ismét Fábryra utalva - „*A költészet: küldetéstudat. A vállalás, a kimondás erkölcsi tudata.*” S ez a két ciklus a leltár szókimondó elkészítése, a visszatekintés mindazon veszteségre, amit elszenvedtetett tanújával a kor s szembesítés mindazzal, ami immár, meglehet végleg kárpótolhatatlan. Elég talán szinte csak felsorolni e két ciklus foglatában megnevesített léthiátusokat. „*Pozsonyban az anyanyelv / szótlanul hallgatóg.*” (Anyanyelv). „*leszakadt harangkötél rojtjaiban / kapaszkodom.*” (Megkongatnám). „*szeretethiányos árnyék / borít be.*” (Tovább hasad). „*városunkba a bizonytalanság / dőlyfösen beköltözött.*” (Jeltelen napok). „*Nagy úr lett ám itt az / enyészet.*” (Enyészet). „*...a múltam belém szárad, / sebei föltépődnek, / újra fájnak.*” (Emléke csomagolva). „*Az igazságot kimondó beszéd, / mint a nagy folyó, bemocskolódtott rég.*” (Harmónia). „*Ma a nyelvünk kell nekik, / ha a szánk nem nyílik szóra, / holnap porrá zúznák / az Istenünk.*” (Holnap). „*Leáldozó fénye csordogál / ránk a napnak, / búzaföldjeinken / idegenek aratnak.*” (Görcsös időkben). „*Sorsomba becsukva nem nyitok zárat, / fájdalommal telten ma még / megnevezni sem tudom hazámat.*” (Megnevezni). A közelítő homály, az ereszkedő szürkület elfogadásának csöndes versnaplójából még feltörnek, felszikráznak a lázadó, lázító, égő sorok, lehetnének röplapok, röpcédulák, de – mint szélcsendes időben, valami mélységben történt váratlan és ismeretlen esemény hatására verődött hullámfutások – hang s hatás nélkül elsimulnak, beleolvadnak a kötet verseinek csöndes, lassuló szívverés-ütemébe. Mintha Kasszandra jóslatait olvasnánk a sorokban, a sorok között, az ő hiába való figyelmeztetéseit; de az is lehet, hogy a címlapra behajló ismeretlen lány – *Jan Vermeer van Delft* mindenki számára ismert, mégis ismeretlen és megfejthetetlen alakja – e versek megszemélyesítője, a lírai én alteregója. Akit „*bezár vádlokként a csendbe*” a jóslatokra nem figyelő s azokat meg nem hallgató közönyt s közömbösség vakvása.

Mindenképp ki kell emelnünk a kötet illusztrációit, az egyes ciklusok bevezetéseként szereplő alkotásokat. *Lipcsy György* szobrász- és grafikusművész szimbolikus erejű rajzai – különösen a négy évszaktot megjelenítő szentély nemzethimnusza, vagy épp a fájdalomversek elé bocsátott madarak dermedtsége – kiemelkedően szép és erős köteté emelik az egyébként is figyelemre méltó kiadványt.

(*Zirig Árpád: Tűzhányó bánata. Orpheusz, Budapest, 2022*)